

УДК 339.9

Кібальник Л.О.

ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ДЕРЖАВИ У ГЕОЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ

У статті розкрито основні методологічні підходи щодо виявлення ролі окремих держав у геоekonomічному просторі. Обґрунтовано, що транснаціоналізація та глобалізація сприяють зменшенню ролі національних урядів у світовому господарстві. Водночас, доведено, що сучасні трансформації світового простору не призводять до втрати національними державами економічної та політичної влади, а перспективи їх розвитку залежать від приналежності країни до певної суспільно-економічної формації в рамках моделі «Центр – Периферія».

Ключові слова: інституціоналізм, неолібералізм, геоekonomіка, аграрне, індустриальне та постіндустріальне суспільство, модель «центр-периферія», транснаціоналізація, глобалізація.

Постановка проблеми. Новітні міжнародні економічні відносини характеризуються інтенсивними процесами конвергенції між національними економіками в умовах глобалізації та регіоналізації, що висуває на одне з центральних місць теоретичних досліджень і міжнародної практичної діяльності питання про роль держави. Нового виміру осмислення потребують функції та форми функціонування національних економік у світовому просторі з огляду на зміцнення позицій ТНК, не лише, як одного з основних суб'єктів геоekonomіки, а і як повноправного учасника відтворювального циклу. Слід підкреслити, що формування глобальної економіки означає утворення все більш інтегрованого світового господарства як єдиної самовідтворюваної системи.

Генеza та зміна у процесі розвитку значення діяльності урядів країн з реалізації економічної політики засвідчує вплив на це зовнішніх факторів. Маються на увазі процеси регіональної інтеграції та глобалізації світового простору. Як наслідок, сформувався підґрунтя для теоретичних дискусій у наукових школах щодо розвитку ролі держави і самодостатності ринкових механізмів. З одного боку, це позиція щодо нестійкості та певної невизначеності у подальшому розвитку економічної системи, що ґрунтується на ринкових засадах, а з іншого, наявність окремих економічних систем, котрі є показовим прикладом стійкості, що змушує переглянути відношення до ролі національної економіки у світових економічних процесах.

Аналіз останніх публікацій. У економічній літературі існує значна кількість досліджень, що торкаються виокремлення функцій держави, їх змісту та наповнення. Зокрема, це праці таких вчених, як О. Богомолів, О. Ведута, В. Пинзеник, В. Довбенко, В. Козаков, О. Могильний, Р. Нуреєв, О. Сайкевич та інші. Підґрунтям їх досліджень слугували напрацювання А. Сміта, Д. Рікардо, Ж. Сімонді, К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, а також Дж. М. Кейнса, Д. Белла, М. Портера, Х. Кельзена, Ж. Бодена, Р. Коуза, М. Фрідмена, Ст. Ойкена, Дж. Гелбрейта, В. Валлерстайна, Дж. Сороса. Незважаючи на безумовну актуальність усіх означених проблем, на сьогодні не існує цілісної системи викладу еволюції економічної ролі держави у взаємозв'язку з такими новітніми міжнародними факторами, що розглядають всю сукупність взаємовідносин суб'єктів світогосподарських процесів в їх системній взаємозалежності. Інтерпретація теоретичних поглядів щодо еволюції ролі держави в трансформаціях економічних процесів не є транспарентною. Однак, систематизація теоретичних напрацювань щодо ролі держави в економічних процесах дає можливість

частково пояснити основні етапи розвитку форм державного управління та проблеми реагування держави на трансформацію світової економіки, стимулювати наукові пошуки оптимальної моделі держави в національній економіці.

Метою статті є з'ясування ролі держави у сучасному гео економічному просторі на основі аналізу еволюції її розвитку.

Викладення основного матеріалу. Аналіз праць вчених дає підстави зробити висновок, що періодизація розвитку ролі держави у світовій економіці пов'язана з суспільно-економічними відносинами. Аграрне суспільство (аграрне товариство, аграрна економіка) характеризується тим, що є етапом суспільно-економічного розвитку, за якого найбільшу частку вартості матеріальних благ становить вартість продукції сільського господарства та ресурсів цієї галузі. Основні характеристики аграрного суспільства: відносно слабка соціальна диференціація (вона, тим не менш, досить висока в порівнянні з більшістю мисливсько-збиральних товариств); переважання сільського населення; основний тип виробництва – сільське господарство; деякий розвиток видобувних галузей; незначний розвиток промислових галузей. У поглядах вчених у цей час чітко простежуються ідеї централізму та активної політики втручання держави в економічні процеси. Основною формою державного регулювання тоді вважалась «примусово-адміністративна». Основними завданнями держави були питання власності на землю та розподілу доходів. Це було пов'язано з тодішніми викликами зовнішнього середовища. Справа в тому, що багато в чому державні функції базувались на самій формі суспільного устрою, того часу серед державних систем превалювали держави-міста «поліси». Слід підкреслити, що за таких умов не могло бути інших державних утворень, окрім адміністративно-фіскальних гегемоній, функції та зміст яких базувався на захисті своїх територій від воєнної агресії з боку сусідніх держав. Вони не мали інструментів регулювання та розвитку торгівлі, науки, освіти тощо. Фрагментарність та асиметричність поглядів на роль держави серед науковців того часу відображена у працях Аристотеля (384-322 рр. до н. е.), спочатку в трактаті «Топіка», потім – «Політика», де він аналізує виробничі процеси, політичні устрої тощо. Ксенофонт (431-355 рр. до н. е.) у своїй роботі «Економіка» докладно описує економіку Афін. Однак, згідно з дослідженнями азійських вчених, першим економістом у світі, хто висвітлював ефективність держави у світовій економіці, був брахман Чанакья (350-283 рр. до н. е.) – радник імператора Чандрагупти. Документальні пам'ятки щодо ролі держави у суспільних відносинах цього періоду, які найяскравіше описують ці процеси – «Руська правда» (XI-XII ст.), «Повість временних літ» (XII ст.) та «Галицько-Волинський літопис» (XIII ст.).

Новий поштовх зростання ролі держави у світовій економіці був зумовлений розвитком феодалних відносин. До середини XVIII ст. у напрацюваннях щодо ролі держави домінувала ідея «освіченого» абсолютизму або монархії. Тоді усі права господарської діяльності країни були зосереджені у держави. Економічна теорія того часу, зокрема, вивчала проблеми зростання могутності і збагачення государя. Звідси майже три-вікове (XVI-XVIII ст.) панування вчення меркантилізму. Зростання мануфактурного виробництва та активізація економічних методів накопичення не відкидали адміністративного впливу з боку держави, але його характер змінювався. Відповідно до концепції торгового балансу здійснювалась економічна політика протекціонізму в інтересах власних виробників і купців. Найбільш відомі представники школи меркантилізму – А. Монкретьєн, Д. Норс, Д. Юм, Дж. Локк, Дж. Стюарт, Т. Манн, У. Стаффорд. Основною характерною рисою ролі держави у меркантилістів раннього періоду була активна митно-тарифна політика держави. Джерело багатства дослідники того періоду вбачали у сріблі та золоті, а згодом – і в надлишку товарів, що виникав у результаті зовнішньої торгівлі. Проте зовнішня торгівля була штучно

монополізована, вона перебувала в руках декількох компаній, які користувалися величезними державними привілеями. Таким чином, в цей період держава відіграла виняткову роль у національному господарстві, а основними інструментами реагування на зовнішні трансформації було виокремлення митної політики та формування державних торгових монополій у контексті монархічної системи управління.

Однак проти всього цього виступив А. Сміт (1723-1790 рр.) зі своєю теорією економічної свободи. Завдяки йому значно змінилися погляди на роль держави у зовнішньому середовищі. Наукова позиція А. Сміта, як представника класичної політекономії, ґрунтувалась на тому, що роль держави в суспільстві не повинна мати характер системоутворюючої організації, навпаки, держава має стежити за тенденціями у суспільстві, стримувати негативні фактори та примножувати національне багатство. Основною ідеєю, яка відрізняла погляди А. Сміта від меркантилістів, була роль підприємництва. На нашу думку, саме А. Сміт заклав корпоративний складник у реагуванні держави на зовнішні зміни. Яскравим прикладом може бути економічна політика Англії та Іспанії. Справа в тому, що в Англії приватні підприємства, які належали звичайним торговцям, були більш пристосованими до змін у зовнішньому середовищі і добре до них адаптувалися. Натомість, в Іспанії представники монархії мали повну монополію на комерційну діяльність, і тому, звичайні купці, не маючи мотивів для довгострокових інвестицій, поступово переходили на бік Англії, де держава підтримувала і заохочувала приватний бізнес не втручаючись, але контролюючи і направляючи його у бік імперських інтересів. Таким чином, роль держави в міжнародному співтоваристві знову була переглянута і зміщувалась від монархій і монополій, які неохоче і повільно реагували на зовнішні зміни, у бік лібералізації. Це стало новим підґрунтям для розробки моделей реагування держави на зовнішні виклики, зміни у світовій економіці.

З переходом до індустріального типу організації суспільного життя, що засноване на промисловості з гнучкими динамічними структурами, для якого характерні: поділ праці, широкий розвиток засобів масової комунікації та високий рівень урбанізації, ліберальні доктрини були не спроможні вирішувати наявні проблеми. В результаті промислової революції відбувся перерозподіл робочої сили: зайнятість населення у сфері сільського господарства знизилась з 70-80% до 10-15%, зросла частка зайнятості населення в промисловості до 80-85%, так само відбувся приріст міського населення. Всі ці кардинальні зміни у світовій економічній системі вплинули незворотнім чином на роль держави у зовнішньому середовищі та були поштовхом до формування нової методології реагування держави на зовнішні зміни.

Очевидність рудиментарності меркантилістських концепцій та світова економічна криза 1929-1933 рр. спричинили необхідність перебудови змісту та інструментів реагування на зовнішні зміни. До Дж. Кейнса економісти притримувались точки зору, що держава та суспільство як системи, перебувають у початковій рівновазі і «здорові», а з цього стану країну може вивести лише нерозумне, необґрунтоване і протиприродне втручання. Дж. Кейнс вбачав проблему капіталістичної економіки саме в тому, що споживання, заощадження та інвестиції тяжіють до стану дисбалансів, викликаючи, тим самим, кризові явища. Він ставив питання про необхідність активного державного втручання в економіку з метою виправлення її недоліків, та реагування на зовнішні зміни [1]. Ним були запропоновані такі інструменти: гнучка грошово-кредитна політика, активна бюджетно-податкова політика та пряме створення державою робочих місць. Саме кейнсіанству інкримінують перемогу над кризою 30-х років ХХ ст., що майже на півстоліття зробило вчення Дж. Кейнса флагманом економічної науки. На сьогоднішній день для багатьох країн єдиними дієвими методами реагування на зовнішні

зміни у світовій економіці залишаються макроекономічні інструменти, запропоновані Дж. Кейнсом.

Водночас, у 70-х рр. ХХ ст. почали проявлятися недоліки кейнсіанського «рецепту» реагування на трансформації світового господарства. Модель Дж. Кейнса проявляла стійкість тільки в умовах високих темпів зростання. Вона не могла впоратись з одночасним інфляційним тиском, падінням темпів виробництва і збільшенням рівня безробіття, та іншими новітніми факторами світового господарства. Кейнсіанству не вдалося цілком витіснити неокласичну школу. Поступово почали поширюватись тенденції до згорання політики державного втручання в економічні процеси.

У 70-80-ті рр. ХХ ст. кейнсіанська теорія і заснована на ній економічна політика піддалися критиці з боку монетаристів. Останні пропагували повернення до ліберальних принципів, зменшення ролі держави у регулюванні економічних процесів та розвитку вільного підприємництва. Багато країн взяли на озброєння цю теорію, але не надовго. Нові підходи та теоретичні доробки витіснили ідеї представників цього напрямку.

Новий поштовх у трансформаціях моделей поведінки національних економік пов'язаний з формуванням глобальної багатополлярної системи міжнародних економічних відносин. Проблеми необхідності перегляду ролі держави в контексті інтенсифікації глобальних економічних трансформацій почали активно обговорюватися в період 90-х рр. минулого століття поруч з питаннями геополітики, утворення і функціонування міжнародних фінансово-промислових корпорацій, необхідності і можливості формування наднаціональних та міжнародних представницьких органів. Зауважимо, що всі ці новітні явища виникали у країнах з постіндустріальною суспільно-економічною формацією, тобто там, де внаслідок науково-технічної революції й істотного зростання доходів населення пріоритетним стало виробництво послуг, а не товарів. На виробничий ресурс перетворились інформація і знання, а наукові розробки стали головною рушійною силою економіки. В таких суспільствах стає очевидною неспроможність старих інституційних систем відповідати на сучасні виклики. Тому, серед широкого кола науковців постала серйозна проблема пошуку нових моделей реагування на турбулентність новітньої системи світового господарства. На сьогодні, серед науковців, що займаються проблемами ролі держави у сучасному світогосподарському просторі, слід виокремити такі підходи.

По-перше, це ідеї інституціоналізму, які розглядають державу та світову економіку в цілому, як систему правил, за якими діють основні суб'єкти, а реагування на зовнішні зміни у світовій економіці відбувається на основі зміни правил за їх ієрархією. Основними теоретичними доробками у контексті інституціонального напрямку економічної думки є праці Г. Демсеца, Д. Норта, Дж. Б'юкенена, К. Менара, М. Олсона, О. Вільямса, Р. Коуза, Р. Познера, С. Пейовича, Т. Еггертсона та ін. Сучасний представник неоінституціональних поглядів Д. Норт висловився так: «Неокласична теорія, як і інші теорії з інструментарію соціальних наук, у даний час не можуть дати задовільного пояснення відмінностей у функціонуванні суспільств та економік як в окремо взятий момент часу, так і протягом певного періоду», тоді як «розвиток теорії інституціональних змін є необхідною умовою подальшого прогресу соціальних наук загалом та економічної особливо» [2]. Основою сучасних економічних поглядів цієї школи є вивчення економічних факторів залежно від інституціональних умов середовища, в якому вони функціонують.

По-друге, це теоретичні напрацювання в контексті геоекономічних концепцій, що, на відміну від існуючих, акцентують увагу не тільки на державних і регіональних утвореннях, але й реальних міжнародних структурах – економічних, фінансових та інтеграційних об'єднаннях, транснаціональних корпораціях, вільних економічних зонах, а також

геополітичних суб'єктах (чи блоках). У гео економічних дослідженнях використовуються й інші підходи до визначення ролі держави та методів реагування на сучасні зовнішні виклики. Зокрема, аналізуючи роль держави у світовій економіці, «геоекономіка» як наука, перш за все, розглядає державу не як цілісну автономну, чи напівавтономну систему, а як частину системи світової економіки. Внаслідок чого акцент ставиться на суттєвому значенні моніторингу зовнішньоекономічної складової. Серед найбільш поширених сфер проблематики гео економічних концепцій слід виокремити структуру сучасного світового простору, зокрема, поділ світу на багату Північ та бідний Південь; християнський Захід і нехристиянський Схід; американський (НАФТА і Південна Америка), європейський (Європейський Союз) і тихоокеанський (Китай, Японія, Південна Корея, Тайвань) гео економічний простір. Основний імператив ролі держави з позицій гео економіки, втілюється в органічному зв'язку економіки і простору, у впливі злиття політики й економіки у сфері міжнародних відносин, формування на цьому ґрунті системи стратегічних взаємодій та основ глобального управління. Погляди на державне регулювання та його інструменти з позицій гео економіки містяться у працях Ф. Реріга і Ф. Ліста («автаркія великих просторів»), Ф. Броделя («світи-економіки») та І. Валерстайна («світ-системний підхід»). Також цей напрям досліджень розвивають учені А. Агєєв, Е. Кочетов, О. Неклесса, В. Юртаєв.

По-третє, ідеї неолібералізму які досягли свого розквіту наприкінці 1980-х – 1990-ті рр. Неолібералізм, на відміну від класичного лібералізму, не заперечує повністю державне регулювання економіки, а залишає його функцію лише для встановлення принципів конкуренції та законів вільного ринку, розглядаючи вільний ринок і необмежену конкуренцію як основний засіб забезпечення прогресу і досягнення соціальної справедливості, можливих, насамперед, на основі економічного зростання, яке вимірюється обсягами валового внутрішнього продукту. Таким чином, реагування на зовнішні трансформації перекладаються з держави на суб'єктів ринку. Проблема розвитку неолібералізму, його зв'язку з економічною політикою держави та глобальними процесами у світовій економіці присвячені праці таких вчених, як-от: І. Валерстайн, Р. Гасанов, Д. Гелбрейт, Я. Жаліло, В. Коломойцев, В. Найдьонов, Т. Палмер, М. Портер, Дж. Робінсон. Незважаючи на «неоліберальну риторику» 90-х років та закінчення холодної війни, все більш відчутним стає високий рівень мілітаризму і наявність різного роду «гарячих точок» у світі, військові витрати провідних світових держав продовжують залишатися суттєвими, а економічне процвітання найчастіше обмежується певними регіонами і соціальними групами.

Таким чином, систематизувавши основні теоретичні підходи щодо ролі та значення окремих держав у гео економічному просторі, що трансформується, можна дійти висновку про неоднозначність та навіть суперечливість цих поглядів. Загалом, еволюція теоретичних підходів, що аналізують роль окремих національних економік у світовому господарстві в контексті періодизації суспільно-економічних формацій зображена на рисунку 1.

Отже, можна стверджувати, що наявні підходи до вивчення ролі держави у новітньому світогосподарському просторі вже не дають цілісної картини подій, що відбуваються. Водночас, на нашу думку, методологічним підґрунтям, на якому слід вибудовувати контури теоретичних моделей щодо реагування на світові трансформаційні процеси окремих економічних систем, може бути підхід періодизації історичних макропроцесів на аграрну, індустріальну, та інформаційну (постіндустріальну) суспільно-економічні формації в рамках моделі глобальної економіки «Центр – Периферія».

Це пов'язано з тим, що національні держави та їх суверенітет, влітаються у павутину транснаціональних акторів. Країни західної цивілізації через значне розширення можливостей обміну товарами та інформацією, пересування людей, а також взаємопроникнення соціально-

економічних парадигм та потребу розвинених країн експортувати технології і знання в перехідні економіки, суттєво впливають на периферію гео економічного простору. Цьому також сприяють розвиток всесвітніх комунікаційних мереж, стрімке зростання обсягів міжнародної торгівлі та гігантські потоки капіталу, які хаотично переміщуються по планеті. Водночас, тісна взаємодія та значні темпи випереджаючого розвитку постіндустріальних країн сприяють формуванню окремого простору їх взаємодії, зі складними внутрішніми зв'язками та певним відокремленням від решти світу.

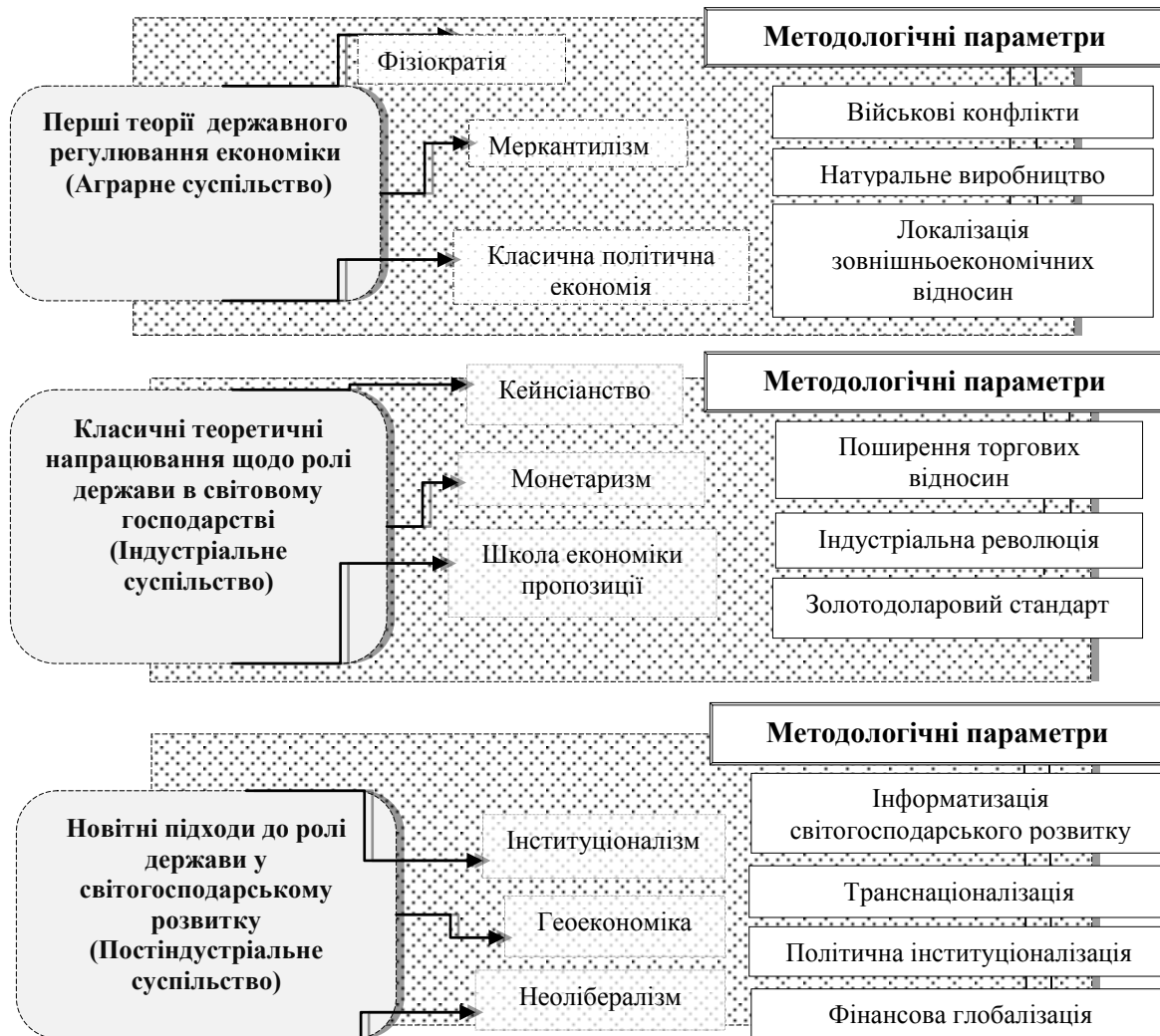

Рис. 1. Еволюція теоретичних підходів щодо ролі держави в світовій економіці в контексті періодизації суспільно-економічних формацій

Джерело: складено автором

Західні суспільства, які досягли стану, який дозволяє їм максимізувати виробничі результати на основі відновлювального розвитку накопиченого інтелектуального капіталу, забезпечили перевагу над аграрно-індустріальним світом і сьогодні як ніколи зацікавлені в збереженні і підтримці власної стабільності. Про існування зазначеної тенденції свідчать посилення імміграційної політики, замикання торгових та інвестиційних потоків в межах постіндустріальної системи та її зростаюча нестійкість до економічних криз. Окрім цього,

негативним аспектом новітніх економічних трансформацій є те, що на сучасному етапі гео економічний фактор державності недооцінюється багатьма авторитетними вченими-економістами.

На нашу думку, периферійні держави не повинні дозволяти, щоб відбувались такі процеси, за яких життя громадян потрапляє в залежність від глобальних економічних, соціальних і політичних явищ, над якими відсутній контроль. Сучасні тенденції в зміні ролі окремо взятої держави і системи держав загалом, в кінцевому рахунку, призводять до послаблення внутрішніх суспільно-політичних структур суверенних держав, до ерозії їх суверенітету. Виняткову роль у цьому процесі відіграє діяльність транснаціональних корпорацій. Транснаціоналізація в окремих випадках підриває ефективність національних урядів, їх здатність здійснювати економічні функції в колишніх формах. Лідери націй-держав втрачають значну частку контролю над своєю власною територією. Промислові підприємства функціонують, не звертаючи уваги на кордони, інтегрують найвіддаленіші частини планети в єдину світову економіку. Криза держави проявляється також через послаблення громадянської лояльності, відданості традиційним державним атрибутам. Також кардинальним аспектом розмивання ролі держави, як суб'єкта світової економіки, є зростання впливу недержавних організацій.

Наприкінці ХХ ст. налічувалося 260 міждержавних міжнародних організацій та 5472 недержавних організації. Такі утворення, як ЄС, МВФ, ОПЕК, МЕРКОСУР фактично приймають на себе функції міжнародних суб'єктів, що зневажають самостійність суверенних держав. Сучасний світогосподарський простір рухається у бік диверсифікації рівнів управління суб'єктів політики, значна частина функцій переноситься як «нагору» – до наднаціональних органів, так і «вниз» – до регіональної і місцевої влади. Наочно ці процеси можна спостерігати на території Європейського Союзу. Єдиний внутрішній ринок в Європі дозволив регіонам відігравати активнішу роль у зовнішньоекономічних зв'язках, звільнивши їх від політичних перешкод. Міжрегіональне співробітництво і відносна економічна незалежність регіонів сприяли формуванню ідеї необхідності впровадження податкового федералізму в багатьох державах. Однак, хибно було б стверджувати, що держава повністю втрачає своє значення в системі міжнародних відносин. Слід підкреслити, що роль національних урядів на світовій арені не тільки не зменшилася, але, навпаки, в деяких аспектах зростає.

Зауважимо, що сучасні трансформації світового господарства не призводять до втрати національними державами економічної та політичної влади і впливу. Хоча деякі радикальні вчені глобалісти називають національні економіки «ностальгічними фікціями» і стверджують, що сама епоха національних держав близька до свого кінця [3-6]. Дійсно, можливості національних урядів підриваються такими проявами транснаціональності і глобалізму, як формування міжнародних фінансових ринків, інтернаціоналізація бізнесу і капіталу, поява глобальних відкритих інформаційних мереж, самовизначення нових націй, різким збільшенням мобільності населення, неподільним характером багатьох загроз безпеці, глобальними проблемами сучасності тощо.

Інтенсифікація діяльності наднаціональних та міжнародних інституцій породжує думку про зростаючу нездатність національних урядів впоратися з викликами часу. Однак, незважаючи на бурхливий розвиток міжнародної торгівлі та світових фінансових ринків, економічна діяльність, особливо у великих державах, зовсім не поспішає відриватися від національного ґрунту. Так, до традиційних функцій національної держави (забезпечення внутрішнього порядку і зовнішньої безпеки) додалися стимулювання економіки, збереження

політичної стабільності, створення соціальної інфраструктури, розвиток науки і культури, та головне – захист національних інтересів у гострій конкурентній боротьбі на світовій арені.

Новітній гео економічний простір ускладнює роботу національних урядів, що функціонують в агресивному конкурентному середовищі, де ціна помилки дійсно непомірно велика. Вони змушені рахуватися з тими обмеженнями, які накладають міжнародні норми, стандарти, національне та міжнародне законодавство, організаційні структури. Деякі безкоаліційні держави добровільно, чи мимоволі опиняються у потужному гравітаційному полі могутніх гео економічних коаліцій і повинні відстоювати власну самостійність. Новітня конструкція міжнародних економічних відносин висуває підвищені вимоги до якості економічної складової державного управління і жорстко карає за професійну неспроможність. В рамках розгортання нової багатополлярної системи міжнародних економічних відносин у світовому співтоваристві відбувається інтенсивний розподіл ролей, створюються нові основи взаємин між різними акторами міжнародної економічної дипломатії. Саме в ході цього процесу, визначаються коридори можливостей, життєві перспективи для вихідців з тієї, чи іншої національної економіки. На нашу думку, основний конфлікт новітньої системи світового господарства полягає у зіткненні між дезінтеграцією і зниженням ефективності функціонування національних держав (і всієї міжнародної системи держав) і зростаючою економічною, культурною та політичною глобалізацією, що асиметрично поглинає світовий економічний простір утворюючи гео економічні коаліції. Однак, це не означає, що національні держави зникають або стають менш важливими. Навпаки, формується виклик щодо трансформації їх ролі у контексті незворотних технологічних реалій.

Висновки. Таким чином, перспективи розвитку національних держав в епоху новітніх трансформацій світового господарства зберігаються, проте вони мають абсолютно різний зміст і спрямованість за категоріями суспільно-економічних формацій в рамках моделі глобальної економіки «Центр – Периферія». Це означає, що у розвинених країнах і країнах, що розвиваються, роль макроекономічних структур має виключну диференціацію. В країнах постіндустріального типу з провідними, домінуючими або близькими до цього стану позиціями у світовому господарстві буде спостерігатись суттєве зміцнення ролі національної держави. Водночас країни з аграрними та індустріальними суспільно-економічними відносинами будуть поступово втрачати контроль як над внутрішніми процесами розвитку та регулювання, так і зовнішньоекономічною сферою на користь постіндустріальних країн. На жаль, у перехідних суспільствах, що активно долучаються останнім часом до світового господарчого простору, до яких належить і Україна, спостерігаються процеси розмивання ролі національних структур під впливом провідних країн світу. Це супроводжується значними жорсткими змінами в економічній та політичній системах цих країн. Сьогодні актуалізуються проблеми пов'язані з узгодженням захисту урядами національних інтересів та суверенітету із все більш зростаючою глобалізацією та уніфікацією світового простору. Саме тому національні економіки мають велике значення як інструмент адаптації різних товариств до мінливих умов.

Список використаної літератури

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс // Рынок / [упоряд., авт. вст. ст. А. А. Чухно]. – Київ : Україна, 1995. – С. 250–277.
2. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа / Д. Норт // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 6–17.
3. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Фукуяма Ф.; [пер. с английского М. Б. Левина]. – М. : АСТ, 2004. – 592 с.

4. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман // М. : Издательство «Весь мир», 2004. – 188 с.
5. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация влияет на нашу жизнь / Э. Гидденс. – М. : Издательство «Весь мир», 2004. – 120 с.
6. Кувалдин В. Национальное государство в эпоху глобализации / В. Кувалдин, А. Рябов // Свобод. мысль. – М., 2000. – № 1. – С. 37–47.

Одержано редакцією 03.03.2015

Прийнято до публікації 11.03.2015

Аннотация. Кибальник Л. А. Эволюция роли государства в геоэкономическом пространстве. *В статье раскрыты основные методологические подходы по выявлению роли отдельных государств в геоэкономическом пространстве, а именно: первые теории государственного регулирования экономики (физиократия, меркантилизм, классическая политическая экономия), классические теоретические наработки (кейнсианство, монетаризм, школа экономики предложения) и новейшие подходы к определению роли государства в мирохозяйственном развитии (институционализм, неолиберализм, геоэкономика). Обосновано, что транснационализация и глобализация влияют на уменьшение роли национальных правительств в мировом хозяйстве вследствие формирования международных финансовых рынков, интернационализации бизнеса и капитала, возникновения глобальных открытых информационных сетей, самоопределения новых наций, резкого увеличения мобильности населения, глобальных проблем и т. п. В то же время, доказано, что современные трансформации мирового пространства не влекут за собой потерю национальными государствами экономической и политической власти, а перспективы их развития зависят от принадлежности страны к определенной общественно-экономической формации в рамках модели «Центр - Периферия». Это означает, что в странах постиндустриального типа будет наблюдаться существенное укрепление роли национального государства; аграрные и индустриальные страны будут постепенно терять контроль, как над внутренними процессами развития и регулирования, так и внешнеэкономической сферой; в переходных обществах будут происходить процессы размывания роли национальных структур под влиянием ведущих стран мира.*

Ключевые слова: *институционализм, неолиберализм, геоэкономика, аграрное, индустриальное и постиндустриальное общество, модель «центр-периферия», транснационализация, глобализация.*

Summary. Kibalnyk L. O. Evolution of state's role in geo-economic space. *The article considers the problem of the main methodological approaches to determine the role of certain states in geo-economic space including the first theories of the state regulation of economics (physiocracy, mercantilism, classical political economy), classical theoretical works (Keynesianism, monetarism, School of Economics Offers) and new approaches to the definition of the state's role in the world economic development (institutionalism, neo-liberalism, geo-economics). Transnationalization and globalization are found to promote the decrease of the role of national governments in the global economy due to the formation of international financial markets, internationalization of business and capital, the emergence of global public information networks, the self-determination of new nations, a sharp increase in the mobility of population, global problems, etc. However, it is proved that modern transformations of the world space do not lead to the loss of economic and political power by national states, and their*

development perspective depends on the country's affiliation to the definite social-economic structure in the "Centre-Periphery" model. It means that there will be a significant strengthening of the national state's role in the countries of post-industrial type; agricultural and industrial countries will gradually lose the control over both the internal processes of development and regulation and foreign economic sector; there will be processes of blurring the roles of national structures under the influence of leading countries of the world in transitional societies.

Keywords: *institutionalism; neo-liberalism; geo-economics; agricultural, industrial and post-industrial society; model "Centre-Peripher"; transnationalization; globalization.*